

## NATIONALINDKOMSTENS FORDELING MELLEM SAMFUNDSGRUPPER

AF EINAR COHN

**E**NTEN viser tallene den udvikling, man havde ventet. I så fald er man tilbøjelig til at slå sig til ro. Eller tallene giver et andet billede, end man havde ventet at få frem. Dette skaber en frugtbar uro i sindet, fordi man i højere grad, end hvis tallene stemmer med forventningen, vil være tilbøjelig til påny at efterprøve deres rigtighed; men især vil man være mere opsat på at søge efter årsagerne til et overraskende talmæssigt resultat end til et, man havde ventet.

Sandheden i denne ganske jævne betragtning bekræftedes, da jeg i en dagblads-kronik (Politiken, 16. maj 1949) offentliggjorde nogle beregninger over arbejderklassens andel i nationalindkomsten gennem det sidste trekvarter århundrede. Beregningerne, der viste, at denne andel stort set havde været den samme gennem årene, vakte ikke ringe forbavselse og fremkaldte kommentarer og ønsker om en nærmere uddybning. Hvis tallene havde vist en stigende andel, måtte dette resultat, efter hvad der foreligger, karakteriseres som endnu mere forbavsende. Men det havde været i overensstemmelse med de flestes forventning og havde næppe givet anledning til videre drøftelser.

Kendskabet til disse forhold hviler på den i de sidste 10—15 år udbyggede statistiske teknik omkring beregningen af Nationalproduktet og Nationalindkomsten. Vi er derigennem nået frem til at kunne give talmæssige udtryk for værdien af et samfunds produktive virksomhed i videste forstand, d. v. s. værdien af fremstillede varer (efter fradrag af medgåede råstoffer) og af tjenesteydelser af enhver art såvel offentlige som private. Og selve begrebs-apparatet støtter endvidere muligheden for at belyse de enkelte erhvervsgruppers og de enkelte produktionsfaktorers andel i det samlede nationalprodukts værdi.

Dette forudsætter naturligvis, at den til rådighed værende statistik har nået et højt udviklingstrin. Sammenligninger tilbage i tiden kan derfor kun foretages med stor tilnærmelse. Men med udgangspunkt i begreberne, således som vi i dag har udformet dem, kan man dog, idet man tilstræber

1) Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 6. december 1949.

## NATIONALINDKOMSTENS FORDELING MELLEM SAMFUNDSGRUPPER

AF EINAR COHN

**E**NTEN viser tallene den udvikling, man havde ventet. I så fald er man tilbøjelig til at slå sig til ro. Eller tallene giver et andet billede, end man havde ventet at få frem. Dette skaber en frugtbar uro i sindet, fordi man i højere grad, end hvis tallene stemmer med forventningen, vil være tilbøjelig til påny at efterprøve deres rigtighed; men især vil man være mere opsat på at søge efter årsagerne til et overraskende talmæssigt resultat end til et, man havde ventet.

Sandheden i denne ganske jævne betragtning bekræftedes, da jeg i en dagblads-kronik (Politiken, 16. maj 1949) offentliggjorde nogle beregninger over arbejderklassens andel i nationalindkomsten gennem det sidste trekvarter århundrede. Beregningerne, der viste, at denne andel stort set havde været den samme gennem årene, vakte ikke ringe forbavselse og fremkaldte kommentarer og ønsker om en nærmere uddybning. Hvis tallene havde vist en stigende andel, måtte dette resultat, efter hvad der foreligger, karakteriseres som endnu mere forbavsende. Men det havde været i overensstemmelse med de flestes forventning og havde næppe givet anledning til videre drøftelser.

Kendskabet til disse forhold hviler på den i de sidste 10—15 år udbyggede statistiske teknik omkring beregningen af Nationalproduktet og Nationalindkomsten. Vi er derigennem nået frem til at kunne give talmæssige udtryk for værdien af et samfunds produktive virksomhed i videste forstand, d. v. s. værdien af fremstillede varer (efter fradrag af medgåede råstoffer) og af tjenesteydelser af enhver art såvel offentlige som private. Og selve begrebs-apparatet støtter endvidere muligheden for at belyse de enkelte erhvervsgruppers og de enkelte produktionsfaktoreres andel i det samlede nationalprodukts værdi.

Dette forudsætter naturligvis, at den til rådighed værende statistik har nået et højt udviklingstrin. Sammenligninger tilbage i tiden kan derfor kun foretages med stor tilnærmelse. Men med udgangspunkt i begreberne, således som vi i dag har udformet dem, kan man dog, idet man tilstræber

1) Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 6. december 1949.

at indpasse tidligere tiders sparsomme oplysninger i de nugældende rammer, komme til resultater, der lader sig anvende til videregående betragtninger. Fremtiden får det lettere.

Til trods for disse åbenbare vanskeligheder har jeg søgt at belyse visse træk i den økonomiske udvikling her i landet siden året 1870. På dette tidspunkt begyndte fagforeningerne at vokse frem samtidig med, at den kapitalistiske produktionsmetode greb ind over det gamle håndværks markeder. I tiden siden da har endvidere landbruget med en dygtighed, der med rette beundres højt såvel af alle andre som af det selv, mangedoblet sin produktion. Den opgave, jeg har sat mig, er da at tilvejebringe nogle talrækker, der kunne vise produktionsudviklingen i dette trekvart århundrede, arbejderklassens vilkår under den voksende kapitalisme og samfundets ændrede struktur.

Når jeg kom ind på at gøre dette forsøg, var den nærmeste foranledning en udtalelse af Keynes om den farlige nationaløkonomi. Det skal jeg senere komme tilbage til, idet jeg anser det for det rigtigste at tage den mere besværlige del først, nemlig redegørelsen for de foretagne beregninger.

Jeg begynder med en sammenligning af nationalproduktets værdi i nogle udvalgte år.

Tabel 1. *Værdien af nationalproduktet.*

1870	.....	500	mill.	kr.
1905	.....	1400	»	»
1930	.....	5000	»	»
1947	.....	15000	»	»

Tallene for de sidste to år hviler på Det statistiske Departements offentliggjorte beregninger og giver ikke i denne forbindelse anledning til kommentarer. Om tallene for 1870 og 1905 skal jeg sige følgende. Ved lov af 2. juli 1870 pålagdes en overordentlig indkomstskat, der for de to finansår 1870/71 og 1871/72 tilsammen udgjorde 2½ pct. af de efter loven til skat ansatte indkomster, altså 1¼ pct. i hvert finansår. Skatten bragte statskassen en indtægt på ca. 2 mill. rd. Underskudet på finanslovsforslaget<sup>1)</sup> 1870/71 udgjorde 5 mill. rd., hvoraf de 2 mill. skulle dækkes af skatten og de resterende 3 mill. dækkes ved kapitalforbrug. Statsbudgettet balancerede derefter med 22 mill. rd. Disse tal har ikke nogen direkte forbindelse med de 500 mill. kr. i tabel 1, men anføres kun for at bidrage til at indstille sindet på, at vi her beskæftiger os med en tid, der regnede med små tal. Den direkte interesse, som loven har i den her foreliggende sammenhæng, er den, at der i forbindelse med dens gennemførelse fremkom oplysninger om indtægtsforholdene i landet.

Vi har da følgende tal. De skattepligtiges samlede anslåede indtægt ud-

<sup>1)</sup> Rigsdagstidende 1869—70, Folketinget, sp. 109 og 116.

gjorde 240 mill. kr. Dette beløb forhøjede den meget indsigtsfulde og meget grundige Will. Scharling<sup>1)</sup> til 375 mill. kr. af hensyn til de under skattegrænsen værende personers indkomst. Utvivlsomt var de skatteansattes indtægt også dengang ansat for lavt. Men man var dog ved gennemførelsen af loven af 1870, den sidste indkomstskattelov inden 1903, ikke uden erfaring. Indkomstskat til staten var opkrævet i 1864 og 1867, og man satte i 1870 et betydeligt administrativt apparat op for at tilvejebringe det bedst mulige grundlag for ansættelsen. Endvidere er de 375 mill. kr. for lavt et tal til sammenligning med nutidens, fordi naturaløkonomien dengang var af større betydning end nu.

Et holdepunkt for, hvormeget de 375 mill. af de anførte grunde skal forhøjes, foreligger i beregningen af høstens værdi. En sådan beregning foretoges første gang for 1875 og gav til resultat 300 mill. kr.<sup>2)</sup> Under hensyn til prisstigningen i årene efter 1869 må tallet for høstværdien i 1870 nedsættes fra de 300 mill. til 250 mill. kr. Da der ikke dengang fandt indførsel af foderemner sted, må dette beløb på det nærmeste kunne side-stilles med, hvad vi i dag kalder landbrugets nationalprodukt. Da oplysningerne om skatteansættelserne for de 130000 landejendomme, der havde over  $\frac{1}{4}$  td. hrtk., giver en anslået indtægt på ca. 185 mill. kr., skal de 375 mill. således forhøjes med 65 mill. kr. ( $250 + 185$ ). Foretager man for at tage hensyn til naturaløkonomiens betydning en forholdsvis lige så stor forhøjelse af indtægten for den øvrige landbefolkning, der indgår i de 375 mill. kr. med 50 mill. kr., får man en samlet forhøjelse for den hele landbrugsbefolkning med 80 mill. kr. Skatteindtægten for bybefolkningen indgår i de 375 mill. med 130 mill. kr., og forhøjes dette tal ligeledes med ca. en trediedel, hvilket nok er i overkanten, bliver den samlede forhøjelse  $80 + 45 = 125$  mill. kr. Jeg har derfor ment, at et tal for nationalproduktet i 1870 af en størrelsesorden på ca. 500 mill. kr. alt taget i betragtning kunne have sandsynligheden for sig.

Det i tabel 1 anførte tal for nationalproduktet i 1905 er udregnet på grundlag af de officielle statistiske bearbejdelser af indkomstansættelserne for 1903 og 1908<sup>3)</sup>. Med støtte i de der anførte tal for den samlede ansatte indkomst med tillæg for personer under skattegrænsen og betalte skatter har jeg ment at kunne ansætte landets samlede indkomst til 1100 mill. kr. for 1905. Forhøjes disse 1100 mill. kr. med 25 pct. under hensyn til foreliggende beregninger<sup>4)</sup> for årene 1921—31 af forskellen (15—20 pct.)

1) V. Falbe Hansen og Will. Scharling: Danmarks Statistik, København 1880—85, I, s. 780, og IV, s. 272, jfr. Statistiske Meddelelser, 11. bind, 1873.

2) Statistiske Meddelelser, 13. bind, 1877.

3) Statistisk Tabelværk VE, 4 og 7, jfr. note 1, s. 8 i sidstnævnte tabelværk.

4) H. C. Jørgensen: Hvor stor en del af indtægten uddrager skatteyderne det offentlige? København 1946.

mellem den samlede indkomst og nationalproduktet, og desuden under hensyn til, at ansættelserne i disse første år nok var mindre pålidelige end senere, når jeg til tallet 1400 mill. kr. som udtryk for nationalproduktet i 1905.

I tabel 2 har jeg givet resultaterne af en beregning af det samlede antal arbejdere, den gennemsnitlige årsløn for disse og den samlede lønsam henført til de samme år, som beregningen af nationalproduktet i tabel 1.

Tabel 2. *Lønsommen for arbejderne i håndværk, industri, handel og landbrug.*

	Antal arbejdere	Gnstl. årsløn kr.	Lønsam mill. kr.
1870 .....	350 000	500	175
1905 .....	600 000	900	540
1930 .....	810 000	2200	1740
1947 .....	1050 000	5000	5250

Tallene i tabellens 1ste kolonne: antal arbejdere er taget fra de ved de anførte år nærmest liggende folketællinger. For tiden efter folketællingen 1901 arbejder folketællingstabelværkerne med delingen: hovedpersoner, funktionærer og arbejdere, og »husgerningstyendet« er så vidt gørligt skilt ud. De 3 tal i tabel 2 for årene 1905, 1930 og 1947 er da enten taget direkte fra folketællingstabelværkerne eller regnede frem fra den nærmest foregående folketælling. For 1870 har opgaven været vanskeligere på grund af den dengang anvendte, indviklede erhvervsgruppering, hvis tal er anført i nedenstående tabel 3.

Tabel 3. *Arbejdertallet 1870.*

Medhjælpere (mænd + kvinder)	
ved produkters forædling .....	50 000
» handel og omsætning .....	10 000
» jordbruget .....	5 000
Daglejere og arbejdsmænd (m. + k.)	
i byerne .....	20 000
på landet .....	70 000
Mandligt tyende	
i byerne .....	8 000
ved landbruget .....	90 000
Kvindeligt tyende	
ved landbruget .....	70 000
Indsiddere og aftægtsfolk (m. + k.) .....	30 000
Sømænd o. a. med arbejderklassen ligestillede .....	10 000
Tilsammen ....	363 000

Tallet 363000 er for højt, fordi en del af de 70000 kvindelige tyende ved landbruget er husgerningsstyende, og en del af aftægtsfolkene har ikke været arbejdsføre. På den anden side har utvivlsomt nogle af de 30000 kvinder, der i tabelværket er henført til gruppen tyende i byerne, været arbejdere i moderne betydning. Jeg har derfor antaget, at tallet 350000 for antallet af arbejdere i 1870 ville være så nær det rette, som de foreliggende oplysninger gør det muligt at komme.

Arbejdslønnen pr. arbejder i 1870 fremkommer som et gennemsnit af 300 kr. pengeløn plus et skønnet tillæg for naturalløn på 100 kr. for landbrugets arbejdere og en samlet løn på 800 kr. for byarbejderne.<sup>1)</sup> Da 100000 af arbejderne havde hjemme i byerne og de resterende 250000 på landet, bliver gennemsnittet 500 kr. På tilsvarende måde er gennemsnitslønnen for de senere år konstrueret.

Ser man nu først på den gennemsnitlige årsløn i tabel 2, viser tallene en stigning til det 10-dobbelte fra 1870 til 1947. En del af stigningen skyldes, at der er betalt mere for de samme varer og tjenester, en anden — og den væsentligste del — at der er skabt mulighed for et øget forbrug med en dertil svarende fremgang i velstand.

En sammenligning mellem priserne på det samlede forbrug i 1870 og 1947 vanskeliggøres naturligvis ved, at en række af de varer og tjenester, der købes nu, ikke fandtes dengang. Men følgende betragtning er også tilstrækkelig. Det forbrug, der kunne købes for de 500 kr. i 1870, koster det nu det 3-dobbelte at forskaffe sig. Forskellen mellem disse 1500 kr. og de 5000 kr. dækker udgiften til de varer ud over de strengt nødvendige, som de 500 kr. i 1870 alene gav mulighed for.<sup>2)</sup>

Når jeg har ment at kunne sætte prisstigningen fra 1870 til nu til det 3-dobbelte, er det på følgende grundlag. Priserne lå i 1870 og i 1913 praktisk taget på samme niveau. Rugbrød og hvedemel kostede det samme. Smør, flæsk og æg lå højere, men sukker og petroleum kostede i 1913 kun en trediedel af, hvad det kostede i 1870, sæbe og soda det halve. De budgetter, Jørgen Pedersen arbejder med (l.c. s. 313) viser da også kun en ubetydelig samlet udgiftsstigning mellem de to nævnte tidspunkter. Fra 1913 til nu er detailpristallet steget fra 100 til 300; dette er nok lidt for meget som udtryk for stigningen i 1870-budgettet, idet bl. a. skatterne er steget mere end de øvrige grupper. Men da der måske har været en lille stigning fra 1870 til 1913, kan det forsvares at regne med en 3-dobling for den hele periode.

Hvad enten man siger, at reallønnen er steget fra 1500 til 5000 kr., altså

<sup>1)</sup> Will. Scharling: Danmarks Statistik I, s. 756 og Jørgen Pedersen: Arbejdslønnen i Danmark, København 1930, s. 313.

<sup>2)</sup> Will. Scharling: Den danske Arbejderstands økonomiske Vilkaar, Nationaløkonomisk Tidsskrift 1874, s. 218.

til mere end det 3-dobbelte, eller at den gennemsnitlige løn muliggør et forbrug, der i vore dage er 3500 kr. større end det ville have været, hvis lønnen havde været den samme som i 1870, giver tallene udtryk for en stigning, som enhver kan skaffe sig et indtryk af ved at forestille sig, at han imorgen havde en mere end 3 gange så stor indkomst med uforandrede priser på de varer og tjenester, han ville købe. Om de mange flere goder af forskellig art, der i dag står til rådighed, giver menneskene en tilsvarende større psykisk og fysiologisk tilfredsstillelse, er et andet spørgsmål, som jeg ikke her skal gå ind på. Den stedfundne udvikling i behovene og følelsen af, at det er nødvendigt at få den dækket, lader sig ikke dreje tilbage til primitive forhold.

Om den stigning i lønnen, der har fundet sted, iøvrigt er stor eller lille beror naturligvis på et subjektivt skøn. Der tiltrænges derfor et fastere grundlag for sammenligningen, og et sådant mente jeg kunne fåes ved at sætte lønsummen på de forskellige tidspunkter i forhold til de tilsvarende års nationalindkomst. Gør man det (jfr. tabellerne 1 og 2), viser et blik på tallene, at lønsummen uforandret har været lidt over en trediedel af nationalindkomsten i alle fire år. Så skønsnæssig som beregningen er, tør jeg ikke tillægge nogle få procents ændring fra år til år nogen betydning.

Denne uforanderlighed er for en umiddelbar betragtning forbavsende og må derfor give anledning til at efterspore en forklaring. Det er nærliggende først at undersøge, om der fra andre landes statistik foreligger lignende beregninger, og om resultaterne heraf er i overensstemmelse med dem, man selv er nået til, eller de ikke er det. Er de overensstemmende, må man kunne se bort fra en mulig fejlagtig talbehandling som årsag til det uventede resultat.

Så vidt, jeg har kunnet bringe i erfaring, er tilsvarende beregninger kun foretaget i Norge, England, U. S. A. og Australia. For Norge er Jahn<sup>1)</sup> kommet til det resultat, at reallønnen imellem 1910 og 1930 er steget med 43 pct., medens nationalindtægten samtidig kun er steget 35 pct. Den lidt stærkere stigning for reallønnen skyldes dog måske, at lønoplysningerne er mere sikre end skatteoplysningerne, og at dette kan være af betydning i en i henseende til pris- og indtægtsforskydninger så urolig periode som 1910—30. For England, U. S. A. og Australia viser de foreliggende oplysninger ganske samme forhold, som dem, jeg er nået til for Danmark. Jeg skal anføre nogle tal til belysning heraf.

Det vil ses, at lønandelens stabilitet i tid er den samme i de 4 lande; og hvad der er mere påfaldende, lønandelen ligger på ganske samme niveau, nemlig lidt over en trediedel.

<sup>1)</sup> Gunnar Jahn: Arbeidernes økonomiske kår før og nå, trykt i "Arbeidsfredens problemer", 1936 og optrykt i hans bog "Litt af hvert", Oslo 1949.

Tabel 4. *Nationalindkomst og lønsum i Danmark, England, U. S. A. og Australia.*

	Danmark			England		
	Nationalindkomst mill. kr.	Lønsum mill. kr.	Lønandel pct.	Nationalindkomst mill. £	Lønsum mill. £	Lønandel pct.
1870	500	175	35	929	369	39
1880	—	—	—	1040	405	39
1905	1400	540	38	1818	700	39
1930	5000	1740	35	3590	1415	40
1947	15000	5250	35	8692	3530	41

  

	U. S. A.		Australia		
	Lønandel pct.	Arbejds løn + funktionærløn pct.	Arbejds løn + funktionærløn pct.	Arbejds løn + funktionærløn pct.	
1919	35	1935	66	1929	59
1920	37	1938	64	1933	59
1925	37	1941	63	1938	56
1930	35	1943	69	1943	51
1934	36	1946	65	1948	55

Anm. Tallene for England hidrører fra A. L. Bowley: Wages and Income in the U. K. since 1860 (1937) og Studies in the National Income 1924—39 (1944); T. Barna: Profits during and after the war, Fabian publications no. 105, 1945; A. R. Prest: National Income of the U. K. Economic Journal 1948; National Income and Expenditure of the U. K. 1946—48, Cmd. 7649. For U. S. A.: M. Kalecki: Essays in the theory of ec. fluctuations, 1939, p. 13; Shoup: Principles of National Income analysis, 1947, p. 91; S. Kuznets: National Income and its composition, I-II, 1941. For Australia: H. P. Brown: The composition of National Income, The Economic Record, June 1949.

Den eneste forklaring, jeg har set fremsat om denne stabilitet i lønandelen gennem tiden (Kalecki og følgende ham Barna) går ud på, at i samme takt som arbejderne har tiltvunget sig højere løn, i samme takt er foretagendernes monopolstilling som helhed steget. De producerende virksomheder har derfor været i stand til gennem prisforhøjelser at vælte arbejds lønstigningen over på forbrugerne, hvis der ikke samtidig har været en nedgang i råvarepriserne, der har tilladt foretagerne at undlade en prisforhøjelse.

Jeg må erkende, at jeg ikke er i stand til at knytte nogen klar forestilling til det begreb om »den gennemsnitlige monopolgrad«, de pågældende forfattere arbejder med. Det synes desuden svært at forestille sig, at der virkelig har været en sådan parallel bevægelse mellem virksomhedernes stigende monopolstilling og arbejderne lønfremskridt.

Jeg har derfor ikke følt mig tilfredsstillet af denne forklaring ud over den del af den, der går ud på, at en overvæltning af arbejds lønstigningen på priserne er medvirkende til, at arbejderne forholdsmæssige andel i det



samlede nationalprodukt ikke stiger i samme omfang som nominallønnen. Det er vel her, som så ofte, at en økonomisk tilstand er bestemt af flere forskellige faktorer. Jeg har derfor forsøgt at finde andre forklaringer på lønandelens tidsmæssige stabilitet end lønstigningens overvæltning på priserne.

Den første betragtning, jeg i denne forbindelse er standset ved, går ud på følgende. Under den af den stigende teknik betingede produktionsfremgang vokser foretagernes indkomst. Men denne forøgelse, der overgangsvist får lønandelen til at synke, vil igennem en udvidet investering og et større forbrug omsættes i stigende arbejds løn og vil derfor medvirke til, at lønandelen atter går op. Det er med nogen bekymring, jeg anfører denne tendens til harmoni i det økonomiske liv som forklaring. Thi selv om den bygger på, hvad Keynes har lært os om investeringens og forbrugets beskæftigelsesfremmende og dermed indtægtsskabende virkning, bringer den anvendt i denne forbindelse den skinbarlige Bastiat i erindring. Og hvad man skal mene om Bastiat og hans »økonomiske harmonier« kan man f. ex. se i Marx's forord til 2den udgave af »Das Kapital«, hvor det hedder: »Nogle samlede sig om Bastiat, den fladeste og derfor mest beundrede forsvarer af vulgærøkonomien«. Eller endnu klarere hos Lassalle i hans stridsskrift<sup>1)</sup> mod Schultze-Delitzsh, hvor han taler om »Bastiats småbørns-abc, ved hvilken han har tilsneget sig en agtet stilling mellem liberale økonomer« (s. 24), eller kalder ham »den kedsommeligste af alle snakkehoveder« (s. 156) og »den løgnagtigste af økonomiske forfattere før Schultze« (s. 137 og 246).

Et så voldsomt sprog imod den, der hævdede en fællesinteresse mellem arbejdere og foretagere, forklares naturligvis ved, at det for de to andre gjaldt om at skabe den dybest mulige modsætning. Men i de snart 100 år, der siden da er forløbet, har det tekniske fremskridt og den dermed følgende fremgang for arbejderne givet Bastiat mere ret end Marx og Lassalle, uanset disses uvisnelige betydning for arbejderens organisering.

En anden forklaring på lønandelens stabilitet ligger utvivlsomt i det forhold, Milhøj<sup>2)</sup> har fremdraget i en afhandling i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1948, nemlig dette, at der finder en udligning sted indenfor gruppen. De lavest lønnede faglærte arbejderes løn er steget stærkere end de højere lønnedes. Og en tilsvarende tendens er der for de ufaglærtes løn og for kvindelønnen til at bevæge sig stærkere opad end de faglærtes løn. Stigningen i gennemsnitslønnen for hele arbejderklassen bliver således sinket af, at de bedst lønnede følger langsommere med. Indenfor statens lønnings-

<sup>1)</sup> F. Lassalles Reden und Schriften, Berlin 1893, Bd. III.

<sup>2)</sup> P. E. Milhøj: Nogle træk af forholdet mellem de industrielle lønninger i Danmark siden 1914 (N. T., 1948, s. 111).

love og de kommunale og private lønregulativer, der har fulgt tilsvarende retningslinier som staten, kendes lignende bevægelser. Lønningerne for de enlige tjenestemænd, de såkaldte ikke-forsøgere, er gået langsommere op end for de gifte og forhen gifte, tit med det urimelige resultat, at en ung fraskilt sidder med en højere løn end en ældre ugift med stor forsørgerbyrde. At man også har hævet de unge sekretærers løn og ladet departementchefslønnen være på det nærmeste uændret, skal kun nævnes for at fuldstændiggøre billedet.

Men endelig tror jeg, at man til forklaring af stabiliteten i arbejdernes lønandel kan anføre strukturændringen i befolkningens fordeling mellem beskæftigelsesarter. Til illustration af, hvad jeg her tænker på, har jeg udarbejdet tallene i tabel 5. Før jeg omtaler tabellens indhold, må jeg gøre nogle bemærkninger om dens tilblivelse. Den første og den vigtigste bemærkning er, at en sådan tabel overhovedet ikke kan opstilles. Medens det nemlig til nød lod sig gøre på grundlag af folketællingerne at udskille en i store træk ensartet gruppe omfattende arbejderne og ved hjælp af oplysninger om arbejdslønnen at beregne gruppens indtægt, er en ensartet deling af den øvrige befolkning fra tid til tid og en opgørelse af indtægten i de grupper, man derved når til, ikke mulig. Folketællingernes erhvervsfordeling i 1870, 1901 og 1940 har ikke nogen indbyrdes forbindelse, og skattestatistikens erhvervsfordeling svarer ikke til folketællingernes. Jeg har derfor måttet flytte med undergrupperne i folketællingen, som jeg

Tabel 5. Den aktive befolkning og dens indkomst 1870, 1905 og 1947.

	1870			1905			1947		
	Antal 000	Saml. indk. mill. kr.	Gnstl. indt. kr.	Antal 000	Saml. indk. mill. kr.	Gnstl. indt. kr.	Antal 000	Saml. indk. mill. kr.	Gnstl. indt. kr.
Arbejderklassen ..	350	175	500	600	540	900	1050	5250	5000
Indehavere og direktører ....	237	285	1200	320	605	1870	420	5500	13100
Tjenestemænd og funktionærer	24	20	835	90	130	1445	375	3050	8100
Liberale erhverv .	7	10	1430	15	45	3000	40	750	18700
Forskelligt .....	—	10	—	—	80	—	—	450	—
	618	500	810	1025	1400	1370	1885	15000	8020

skønnede det rimeligt, og prøvet på at finde de nærmeste grupper i skattestatistikken. Da folketællingstallene havde givet mig den aktive befolkning, betragtede jeg forskellen i hver af grupperne mellem disse tal og skattestatistikens som antallet af personer under skattegrænsen, og der måtte tilregnes disse en gennemsnitlig indkomst. Endelig måtte der for at nå op på den samlede nationalindkomst for alle grupper foretages en opreg-

ning for at afbøde vrkningerne af for lave ansættelser eller af selvangi-  
vernes hukommelsestab.

Herefter mener jeg med ren samvittighed at kunne redegøre for tabellens  
indhold. Det, den i første række illustrerer, er væksten i antallet af ikke-  
producerende erhvervsudøvere. Mod 24000 tjenestemænd og funktionærer i  
1870 og 90000 i 1905 er antallet for 1947 anført med 375000. Det er væk-  
sten i transportmidler, i forsikringsvæsen, pengeinstituter, statens og kom-  
munernes administration, i hospitalsvæsen og i alle befolkningsgruppers op-  
bygning af sammenslutninger med lønnede funktionærer — for blot at  
nævne et par eksempler — der har skabt denne stigning i gruppens antal  
og indkomst. På tilsvarende måde som jeg før antog, at en stigende ind-  
komst hos foretagerne gennem forøget investering og forbrug havde en  
tendens til at bringe lønandelen op fra dens midlertidige nedgang, på samme  
måde tænker jeg mig, at en stigende indtægt hos arbejderne gennem forøget  
forbrug af alle de tjenester, som det er tjenestemand- og funktionærgrup-  
pens opgave at stille til rådighed, bringer lønandelen til atter at synke.

De forskellige faktorer, jeg her har anført, som hver for sig medvirkende  
til at stabilisere den samlede lønsums andel i nationalindkomsten, hindrer  
naturligvis ikke, at der under overfladen kan foregå mindre forskydninger.  
Således tyder f. ex. de for en længere årrække foreliggende tal for U. S. A.  
(Kusnetz, l. c. I, s. 358) og Australia (Brown, l. c., tabel IV) på, at under  
krisen i begyndelsen af 1930'erne gik først foretagernes indkomster ned,  
hvorefter lønsummen efterhånden påvirkedes af den i krisens spor følgende  
arbejdsløshed og mulige lønnedsættelser. Når man engang kommer til at  
råde over mere detaljerede beregninger over en længere årrække, er det vel  
muligt, at man kan komme årsagerne til lønandelens stabilitet nærmere ind  
på livet, end i hvert fald jeg har været i stand til.

Ser man nu videre på tallene i tabel 5, kan det naturligvis anføres, at til  
arbejderklassens lønsum skal lægges værdien af de sociale foranstaltninger.  
Der er dog ikke her tale om et beløb, der væsentligt forrykker det billede,  
der foreligger. De beregninger, Kampmann og Bjørn Olsen har foretaget  
(Socialt Tidsskrift, 1948) for det sidste år før krigen, giver som resultat  
en samlet overflytning til indkomstgruppen under 3000 kr. på 244 mill. kr.  
Heri er dog alders- og invaliderente indbefattet med 142 mill. kr., der må  
fradrages i denne forbindelse, hvor der er tale om den aktive befolkning.  
Tilbage bliver således en overflytning på ca. 100 mill. kr.

Hvis man nu turde stole på tallene i tabel 5, vilde det være overmåde  
nærliggende at foretage den procentfordeling af de fire befolkningsgruppers  
samlede indtægt, som vises i tabel 6.

Herefter skulle arbejdernes andel i nationalindkomsten være den samme,  
medens foretagernes andel er formindsket til fordel for tjenestemænd,  
funktionærer og liberale erhverv. Tager man endvidere hensyn til den før

Tabel 6. Den samlede indkomsts procentvise fordeling 1870, 1905 og 1947.

	1870	1905	1947
	pct.	pct.	pct.
Arbejderklassen .....	35	38	35
Indehavere og direktører .....	57	44	37
Tjenestemænd og funktionærer ...	4	9	20
Liberale erhverv .....	2	3	5
Forskelligt .....	2	6	3
Tilsammen .....	100	100	100

nævnte overflytning og anslår den skønsmæssigt til 200 mill. kr. i 1947, og desuden til, at opsparingen skal fradrages nationalindkomsten, før man når til de forskellige gruppers forbrug, ville jeg tro, at tallene ville vise en lille stigning i arbejderklassens andel i nationens samlede forbrug gennem tiden. Men stor vægt skal man næppe lægge herpå. Idet opsparingen føres ind i beregningen, forøges usikkerheden yderligere.

Ud af alt dette mener jeg nu at kunne drage det resultat, at i løbet af de sidste 75 år er arbejdernes gennemsnitlige realløn her i landet 3 à 4-doblet, deres antal 3-doblet og deres andel i den samlede nationalindkomst uforandret; eller måske — hvis det kan husvæle nogen — er andelen i det samlede forbrug en ubetydelighed forøget. Da det falder mig naturligt at prøve at forestille mig de økonomiske foreteelser i tal, kom jeg — som antydet i begyndelsen af foredraget — ind på disse beregninger, da jeg engang faldt i tanker over, at Keynes til Malthus' betragtninger over det forkastelige i, at kommunerne yder hjælp til bygning af arbejderboliger kun havde den kommentar: Nationaløkonomi er en meget farlig videnskab.<sup>1)</sup> Som begrundelse for sin opfattelse hævder Malthus, at »så stærk er tilbøjeligheden til tidligt ægteskab, at når denne tilbøjelighed opmuntres ved, at der er boliger nok, tvivler jeg lidet om, at befolkningstilvæksten vil blive forstærket, og at der følgelig til sin tid vil komme et så stort udbud af arbejdskraft, at arbejdernes stilling derved bliver fuldkommen håbløs«. Fra denne betragtning fører efter min opfattelse en lige linie over Ricardos helt tilsvarende arbejdslønteori til Marx' merværdi og Lassalles jernhårde lønningslov. Og når man på grundlag af disse teorier opbygger en økonomisk politik, der hævder, at kun ved statens overtagelse af produktionen kan der sikres en sådan fordeling af nationalproduktet mellem arbejdere og kapital, at arbejderne kan opnå en økonomisk fremgang, så synes dette mig uomtvisteligt modsagt af den udvikling, der netop har præget tiden siden 1870. Der var da al grund til at tale om den farlige nationaløkonomi og grund til at belyse denne udvikling så godt, det kunne lade sig gøre.

<sup>1)</sup> J. M. Keynes: Essays in Biography, London 1933, s. 128.

Selv om tallene i tabel 5 er i forskelligt prisniveau, viser de uden videre klart, at det antal arbejdere, der fandtes i 1905, med den indkomst de havde, ikke under nogen omstændighed havde kunnet eksistere indenfor rammerne af det nationalprodukt, der frembragtes i 1870. Og på tilsvarende måde ville fremgangen fra 1905 til 1947 have været udelukket, hvis ikke nationalproduktet var steget. Arbejdernes såvel som alle andre borgeres velstand er uadskilleligt forbundet med nationalproduktets størrelse. Et samfund kan arbejde sig til velstand, ikke fordele sig til den. Og hvis arbejderklassens andel i nationalindkomsten fortsat viser sig at være nogenlunde uforandret, som alle de foran meddelte tal tyder på den hidtil har været, så er det en yderligere bekræftelse af, at en følelig fremgang også for dem er knyttet til stigningen i nationalproduktet.

Det samme resultat når man til ved at foretage det tankeeksperiment, at alle indtægter over 10000 kr. gennem skattepolitikken nivelleredes ned til dette beløb, hvilket efter den sidste forbrugsundersøgelse er den gennemsnitlige, samlede indtægt for en arbejderfamilie her i landet. Det beløb, der derefter bliver til fordeling mellem indtægterne under 10000 kr., er dog ikke væsentligt større end de nivelleredes samlede skatter og opsparing, og forbruget hos dem under 10000 kr. kan altså ikke forøges ad den vej.

Tilbage bliver da spørgsmålet, om det er muligt at forøge nationalproduktet ved at forlade den nuværende privatkapitalistiske produktionsform og gå over til statskapitalisme. Nogle mener, det er muligt; jeg for min del bestrider det. Men påstand står mod påstand, vi har ikke nogen iagttagelse, der kan sandsynliggøre eller afkræfte den ene eller den anden opfattelse. Hvad vi ved er, at trods arbejderklassens økonomiske og politiske magtstilling her i landet såvel som i de andre nordiske lande har man ikke hidtil lagt afgørende vægt på dette spørgsmål. Fagforeningerne har gennem deres lønpolitik vågent fulgt udviklingen og sikret deres medlemmer al den forbedring, der kunne opnåes, når krigsomkostningerne ikke skulle overstige, hvad der kunne vindes. Og de socialdemokratiske partier har som regeringsmagt eller i opposition opnået en stadig bedre udbygget sociallovgivning, der har givet den brede befolkning stigende tryghed. Statsmagtens indgreb i erhvervslivet har været ledet af hensigtsmæssighedshensyn, ikke af principper, og har næsten uden undtagelse fundet tilslutning hos alle. Denne rolige demokratiske udvikling har måske været mest udpræget her i landet, i Staunings Danmark, som Christmas Møller plejede at sige. Jeg håber — også for vor politiske og menneskelige friheds skyld — at denne udvikling kan fortsættes.